

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ – ВЗЯТТЯ ПІД ВАРТУ

Коріняк О.М., аспірант

Національна академія прокуратури України

У статті розглянуті актуальні питання щодо мети, підстав та умов застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту; проаналізовані окремі гарантії захисту прав і свобод людини при застосуванні цього заходу.

Ключові слова: взяття під варту, мета, основа і умова запобіжного заходу, гарантії прав і свобод людини

Korinyak O.N. ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА ПРИ ПРИМЕНЕНИИ МЕРЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ – ВЗЯТИЕ ПОД СТРАЖУ / Национальная академия прокуратуры Украины, Украина.

В статье рассмотрены актуальные вопросы цели и оснований, а также условий применения меры пресечения в виде заключения под стражу; проанализированы отдельные гарантии защиты прав и свобод человека при применении указанной меры.

Ключевые слова: взятие под стражу, цель, основание и условие меры пресечения, гарантии прав и свобод человека.

Korinyak O.N. PROBLEM QUESTION OF THE RIGHTS AND FREEDOM OF THE PERSON AT PREVENTIVE PUNISHMENT APPLICATION – A CAPTURE UNDER GUARDS / National academy of office of public prosecutor of Ukraine, Ukraine

In article pressing questions of the purpose and the bases, and also conditions of application of a preventive punishment in a kind imprisonment are considered; separate guarantees of protection of the rights and freedom of the person are analysed at application of the specified measure.

Key words: a capture under a guards, the purpose, the basis and a condition of a preventive punishment, a guarantee of the rights and freedom of the person.

Серед заходів кримінально-процесуального примусу, які може застосовувати держава стосовно громадянина, взяття під варту є найбільш жорстким, оскільки при його застосуванні відбувається найбільше обмеження конституційних прав і свобод людини. Ось чому Конституція України передбачила, всупереч діючому на момент її прийняття порядку, застосування цього запобіжного заходу саме судом, а кримінально-процесуальний закон доповнив обрання його згодою прокурора.

Можна зазначити, що застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в контексті захисту прав і свобод людини є об'єктом пильної уваги світових організацій, якими прийнята значна кількість міжнародно-правових актів, де закріплені принципи та вихідні положення, якими повинні керуватися правоохоронні органи та суди при застосуванні цього заходу. Міжнародні стандарти і принципи, що регулюють тримання осіб під вартою, закріплені у таких, загальноновизнаних міжнародною спільнотою, документах: Загальна декларація прав людини і громадянина 1948 року; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року; Мінімальні стандартні правила ООН поводження з в'язнями 1955 та 1977 років; Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі 1988 року; Основні принципи поводження із в'язнями 1990 року; Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, які позбавлені волі 1990 року; Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 року та ін.

Метою статті є визначення юридично-правових гарантій захисту прав і свобод людини при застосуванні взяття під варту та стану їх реалізації на практиці.

Актуальні питання та стан застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту особи, завжди були предметом дослідження таких відомих науковців у сфері кримінального судочинства, як: В.М. Батюк, О.І. Білоусов, А.А. Благодир, В.П. Божьев, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, З.Д. Єнікеев, З.З. Зінатулін, В.Г. Клочков, З.Д. Ковріга, А.О. Ляш., В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, В.М. Тертишник, О.І. Тищенко, М.Є. Шумило, П.П. Якимов, та ін.

Вивчення і аналіз праць названих науковців дає підстави для висновків про те, що проблемними питаннями застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту є:

- 1) мета та підстави його застосування;
- 2) умови застосування цього заходу, законність та обґрунтованість процесуального рішення слідчого, узгодженого з прокурором і постановою судді про обрання запобіжного заходу;
- 3) гарантії забезпечення прав обвинуваченого (підозрюваного), відносно якого обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту.

Розглянемо окремо кожен із наведених проблемних пунктів.

КПК України в редакції до внесення в нього змін Законом України від 21 червня 2001 року № 2333-III передбачав тільки підстави застосування запобіжних заходів. Але після прийняття Конституції України в 1996 році, у якій детально було закріплено серед основних прав людини й особиста недоторканість, у ст.148 КПК України, відповідно до вимог Конституції України, з'явилась частина 1, яка передбачила мету застосування запобіжних заходів, а частина 2 цієї статті включила положення щодо підстав. При цьому, протягом минулого десятиріччя у науці кримінального судочинства науковцями проводився аналіз між ч.1 та ч.2 ст.148 КПК України, однак, щодо мети та підстав застосування, саме, такого вкрай суворого запобіжного заходу, як взяття під варту, належної уваги не приділялось.

Процесуальне рішення про застосування будь-якого запобіжного заходу повинно прийматись відповідно до мети, передбаченої КПК України, на законних підставах та з урахуванням обставин, які враховуються при обранні запобіжних заходів (ст.150 КПК України). При цьому, за наявності загальної мети та підстав застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, визначених у ст.148 КПК України, існує особлива – додаткова умова його застосування. Так, ч.1 ст.155 КПК України передбачено, що взяття під варту застосовується в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. Разом із цим, відзначимо, що головна, на нашу думку, обставина, яка повинна враховуватись при обранні будь-якого запобіжного заходу – тяжкість вчиненого злочину, в даному заході є специфічною характерною рисою, яка реалізує умову його застосування. Не слід також забувати, що в справах вказаної категорії даний захід повинен обиратися лише тоді, коли ніякий інший запобіжний захід не може забезпечити досягнення мети застосування запобіжних заходів, передбаченої ч.1 ст.148 КПК України.

Це ствердження набуває особливого сенсу при аналізі статистичних показників застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та подальшого вирішення долі засуджених осіб, оскільки, найчастіше при взятті особи під варту на досудовому слідстві, суд постановляє обвинувальний вирок із призначенням покарання до позбавлення волі. Так, в Узагальненнях Верховного Суду України від 01 липня 2010 року «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання та досудового слідства» зазначено, що у 2009 році на розгляд до судів надійшло 45,3 тис. подань органів досудовою слідства про обрання цього запобіжного заходу, що на 1,7% більше порівняно з 2008 роком. З них суди розглянули 45,1 тис. подань, що на 1,3% більше, ніж у 2008 році, з яких задоволено 39,1 тис, або 86,7% від кількості розглянутих подань про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. За результатами розгляду справ суди взяли під варту 7,7 тис. осіб, що на 10,3% більше порівняно з 2008 роком. Водночас кількість осіб, звільнених з-під варту, зменшилася на 9,3% і становила 6,1 тис, у тому числі 3,8 тис. осіб, або 62,6% – у зв'язку із засудженням особи до інших видів покарання, не пов'язаних із позбавленням волі на певний строк; 37 осіб – у зв'язку з постановленням стосовно особи виправдувального вироку [1]. Слід зазначити, що ця статистика недосконала, оскільки вона не враховує такі показники, як: кількість осіб, засуджених до позбавлення волі, до яких в якості запобіжного заходу на досудовому слідстві застосовувалось взяття під варту; кількість осіб, засуджених до позбавлення волі, відносно яких судом на досудовому слідстві було відмовлено в застосуванні цього заходу; кількість осіб, поданих у розшук після відмови суду на застосування цього заходу тощо.

Продовжуючи розглядати мету та підстави обрання цього заходу, слід погодитись із Є.Г. Коваленко та В.Т. Маляренко, які наголошують, що взяття під варту може забезпечувати як досягнення одночасно чотирьох цілей, передбачених ст.148 КПК України, так і для досягнення деяких з них. При цьому, як зазначають вищевказані автори, частіше взяття під варту застосовується для того, щоб завадити обвинуваченому ухилитися від слідства і суду, але

в поданнях слідчих про обрання цього запобіжного заходу дуже часто немає даних про намір обвинуваченого сховатися. На їх думку, точне зазначення мети взяття під варту необхідне для можливого оскарження обвинуваченим цього запобіжного заходу [2, 396-397]. Погоджуючись із висловленою думкою названих вчених, підтвердимо її практикою вивчення кримінальних справ, по яких стосовно обвинувачених було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту. У переважній більшості з них (42 із 50 кримінальних справ у Запорізькій області) не було наведено конкретних доказів, які б свідчили, що обвинувачені мають намір переховуватися від слідства. Про це було висловлено тільки в їх припущеннях (немає відомостей про існування закордонного паспорту в обвинуваченого чи підозрюваного, чи підроблених документів на інше прізвище, або відомостей про нерухоме житло в іншій місцевості, де б він міг переховуватися, або наявності родичів за кордоном чи придбаних квитків тощо).

Хоча чинний КПК України не містить положення щодо визначення запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в якості виключної міри, коло правових обмежень, до яких він застосовується дає змогу казати про це з впевненістю, тим паче, що таку позицію зайняв і Пленум Верховного Суду України, у постанові якого від 25 квітня 2003 року № 4 «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» (надалі – Постанова від 25 квітня 2003 року № 4) викладено, що цей захід обирається лише за наявності підстав вважати, що інші (менш суворі) запобіжні заходи, передбачені ст.149 КПК, можуть не забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, що випливають із ч.2 ст.148 КПК, і його належної поведінки [3]. З цього вбачається, що, окрім загальних підстав застосування запобіжних заходів, які ми розглянули раніше в нашому дослідженні, Верховний Суд України зазначив ще одну особливу підставу, яка повинна враховуватись при обранні такого заходу, як взяття під варту, – неефективність застосування більш м'яких запобіжних заходів.

Повертаючись до розгляду умови застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту відзначимо, що існуюча умова передбачає можливість застосування цього заходу до злочинів середньої тяжкості. Але, як ми зазначили раніше, саме, тяжкість злочину є головною обставиною, яка повинна враховуватись при обранні цієї виключної міри. Про це йдеться й у Пояснювальній записці від 03 вересня 2010 року до Законопроекту «Про внесення зміни до статті 155 Кримінально-процесуального кодексу України», внесеним Кабінетом Міністрів України [4].

З метою приведення норм вітчизняного законодавства до вимог європейських стандартів у сфері порядку застосування запобіжних заходів, які передбачають більш широке використання альтернативних взяттю під варту заходів Кабінетом Міністрів України в Законопроекті від 06 вересня 2010 року, реєстраційний № 7084 «Про внесення зміни до статті 155 Кримінально-процесуального кодексу України» (надалі – Проект № 7084), запропоновано застосування цього заходу з урахуванням існуючих категорій злочинів (тяжкі та особливо тяжкі злочини), тобто збільшено межу покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, у разі неможливості застосування більш м'якого запобіжного заходу. У виняткових випадках взяття під варту як запобіжний захід може бути застосовано у справах про злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років, за наявності хоча б однієї з таких підстав:

- 1) особа підозрюється у вчиненні двох чи більше умисних злочинів або особа, яка має непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за умисний злочин, підозрюється у вчиненні нового умисного злочину;
- 2) є докази того, що підозрюваний, обвинувачений або підсудний готується вчинити новий злочин;
- 3) підозрюваний, обвинувачений або підсудний не має постійного місця проживання на території України, або ухиляється від слідства чи суду, або не виконує своїх обов'язків у зв'язку із застосуванням до нього іншого запобіжного заходу;

- 4) заставодавець до виникнення підстав для звернення застави в дохід держави відмовився від взятих на себе зобов'язань щодо підозрюваного, обвинуваченого або підсудного, стосовно якого обрано заставу як запобіжний захід;
- 5) після обрання як запобіжного заходу особистої поруки, поруки громадської організації або трудового колективу, а також нагляду командування військової частини за військовослужбовцем поручитель не забезпечив належну поведінку підозрюваного, обвинуваченого або підсудного, взятого на поруки (під нагляд), або відмовився від взятих зобов'язань;
- 6) достовірно встановлені факти впливу підозрюваного, обвинуваченого або підсудного на учасників процесу [5].

Наведений вичерпний перелік випадків застосування досліджуваного запобіжного заходу, у разі його затвердження у викладеній редакції, з нашої точки зору, сприятиме унеможливленню обрання цього заходу з порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства. При цьому, пропозицію щодо збільшення в законі межі кримінального покарання, за якою вибір як запобіжного заходу у вигляді взяття під варту не допускається, ми розглядаємо як важливу гарантію законних інтересів особи. Якщо особі не загрожує серйозне кримінальне покарання, то немає сенсу брати її під варту, оскільки навряд чи вона сховається, чи заважатиме встановленню істини, чи вчинить новий злочин.

При подальшому розгляді юридичної значимості умови застосування визначеного запобіжного заходу, звернемо увагу, що положення ч.1 ст.155 КПК України містить виключення з наведеного вище правила: у виняткових випадках можливе застосування взяття під варту в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше трьох років. Законодавець, на жаль, не визначив у законі коло цих виняткових випадків або їх характерні риси, а тому практичний досвід свідчить про непоодинокі випадки застосування запобіжного заходу взяття під варту без достатньої, на наш погляд, мотивації. Слід віддати належне Пленуму Верховного Суду України, який у своїй Постанові від 25 квітня 2003 р. № 4 узагальнив коло можливих виняткових випадків, які зводяться до наступного: коли особа не має постійного місця проживання, зловживає спиртними напоями або вживає наркотичні засоби, продовжує вчиняти злочини, підтримує соціальні зв'язки негативного характеру, порушила умови запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, раніше ухилялася від слідства, суду або виконання судових рішень або коли особу підозрюваного взагалі не встановлено. Винятковість даного випадку має бути обґрунтована в поданні про обрання запобіжного заходу і в постанові судді [3].

Вказані положення цієї Постанови мають роз'яснювальний характер та рекомендовані до застосування, однак не мають силу закону. А тому, доцільно б було, на нашу думку, закріпити у чинному КПК України ці випадки обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту у справах про злочини, за які покарання у вигляді позбавлення волі не перевищує п'ятирічного строку з урахуванням підстав, викладених у Проекті № 7084 з метою зменшення кількості справ де шляхом обрання запобіжного заходу, який аналізується, необґрунтовано обмежуються конституційні права і свободи громадян.

У свою чергу, ми пропонуємо доповнити викладений перелік випадків застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше п'яти років наступним: у разі невиконання вироку суду за попередньо вчинений злочин (наприклад, не погашення суми штрафу) та вчинення нового злочину під час іспитового строку. При цьому, запропоновані нами випадки слід розглядати за відсутності у справі фактичних даних, які б вказували, що інші запобіжні заходи не забезпечать належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого.

Окрім обґрунтованості застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, що означає прийняття рішення на підставі доказів, що містяться в матеріалах кримінальної справи, з метою непорушення конституційних прав і свобод особи, слід також визначитись із такою його ознакою, як законність.

Відповідно до теоретичних положень законність прийняття рішення про взяття під варту особи забезпечується дотриманням норм кримінально-процесуального законодавства, які

регламентують порядок її обрання, зміни, скасування та продовження строку тримання під вартою. Зокрема, рішення буде законним, якщо воно прийнято:

- 1) правомочними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності;
- 2) у відповідності до вказаних в законі умов та підстав;
- 3) з дотриманням передбаченого законом порядку;
- 4) у встановленій законом процесуальній формі.

Отже, дослідивши мету, підстави, умову та обставини, які повинні враховуватись при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, ми можемо зробити висновок, що відповідно до положень чинного КПК України рішення про застосування цього заходу буде законним:

- за наявності хоча б однієї з мети, передбаченої ст.148 вказаного Кодексу та на підставах визначених у законі;
- за умови вчинення особою злочину, за який законом передбачене покарання у виді позбавлення волі понад трьох років (а у виняткових випадках і менше трьох років);
- з урахуванням обставин, які враховуються при обранні запобіжних заходів (головна з яких – тяжкість вчиненого злочину);
- за підстави, що ніякий інший запобіжний захід не може забезпечити досягнення мети застосування запобіжних заходів, передбаченої ч.1 ст.148 КПК України;
- при дотриманні встановленим законом процесуальної процедури обрання цього заходу.

Переходячи до розгляду останнього проблематичного питання, зазначеного в цій статті – гарантії забезпечення прав обвинуваченого (підозрюваного), відносно якого обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, одразу зазначимо, що в теорії кримінального процесу цей перелік значно ширше, ніж наведений нами нижче. Але, на нашу думку, найактуальнішими гарантіями забезпечення законності й обґрунтованості обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту повинні бути:

- закріплення в КПК України більш детально права на захист свободи підозрюваного чи обвинуваченого. Так, право особи, яка затримується за підозрою у вчиненні злочину або щодо якої обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту до пред'явлення обвинувачення, на ознайомлення з матеріалами, якими обґрунтовують подання слідчого про обрання цього заходу. На сьогодні при реалізації цього права існує дещо суперечливе: захисник має право а ознайомлення з такими матеріалами з моменту його допису до участі у справі (ч.2 ст.48 КПК України), а підозрюваний та обвинувачений – ні. А тому постає питання: чи не буде порушене право підозрюваного, обвинуваченого знайомитися з матеріалами, якими обґрунтовано обрання запобіжного заходу – взяття під варту в разі відсутності захисника? З цього приводу, В. Маринів пропонує доповнити ст.165-2 КПК України відповідним положенням щодо надання підозрюваному, обвинуваченому та захиснику права ознайомитися з матеріалами, які обґрунтовують зазначене подання [6, 170]. Ми переконані, що цю позицію слід визнати правомірною;
- законодавче закріплення права на оскарження дій та рішень органу дізнання, слідчого, прокурора чи суду. Як встановлено, ч.7 ст.165-2 КПК України на постанови судді прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи представником може бути подана апеляція протягом 3-х діб з дня її винесення. Проте в чинному КПК України не міститься положення щодо обов'язковості вручення цієї постанови підозрюваному чи обвинуваченому. Разом із цим, у ч.3 ст.29 Конституції України проголошено, що затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Зазначена прогалина чинного КПК України призводить до того, що на практиці трапляються випадки написання вказаними особами апеляцій без отримання постанов суду, які оскаржуються. А тому, на наше переконання, у чинний КПК України слід включити відповідне положення щодо обов'язку суду вручити підозрюваному, обвинуваченому копію постанови про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту;

- встановлений законом процесуальний (судовий) порядок обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Важливим моментом захисту тут є вирішення питання про застосування цього запобіжного тільки за особистої присутності в суді підозрюваного чи обвинуваченого, тобто неприпустимість арештів без допиту арештованого (ст.ст.165-2, 165-3 КПК України). На цей аспект було звернуто увагу Верховним судом України в окремій ухвалі за результатами перегляду в порядку виключного провадження постанов Жовтневого районного суду м. Одеси від 13 вересня 2001 року і 7 грудня 2001 року та постанови судді Апеляційного суду Одеської області від 8 лютого 2002 року, де зазначено, що законом передбачено, що питання про обрання запобіжного заходу у виді взяття під варту вирішується обов'язково в присутності особи, щодо якої розглядається подання [7, 7]. Виключення з цього правила становлять випадки прийняття такого рішення за відсутності особи лише в разі оголошення її в міжнародний розшук (ч.6 ст.165-2 КПК України). Але, на жаль, законодавець у цьому положенні упустив інший вкрай важливий аспект: при закріпленні вимоги щодо необхідності розгляду питання про застосування вже обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою після затримання особи та доставляння її до суду, законодавець не визначив, чи повинен враховуватись строк перебування особою під вартою до прибуття її до місця провадження;
- існування подвійного судового контролю та прокурорського нагляду при обранні, заміні чи скасуванні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та їх розмежування. Як доречно зазначає В.В. Назаров, одна з найважливіших властивостей прокурорського нагляду, що відображає особливість його повноважень, – це ініціативність. Такою властивістю не володіє і не може володіти з об'єктивних причин судовий контроль. Суддя, хоч би з якими порушеннями закону, прав і свобод громадян не стикався, сам зі своєї ініціативи нічого зробити для усунення цих порушень не в змозі доти, доки особа, права якої порушені або незаконно обмежено, або прокурор в її інтересах не звернувся до суду [8, 142-143]. Таким чином, особливості форм здійснення прокурорського нагляду і наглядових повноважень дозволяють прокуророві, по-перше, за зверненнями зацікавлених осіб і з власної ініціативи самостійно усувати порушення закону, прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави в позасудовому, оперативному порядку, звільняючи від даного обов'язку суди, а, по-друге, наглядати за дотриманням законності там, де об'єктивно неможливо здійснювати судовий контроль (у місцях утримання затриманих, у тимчасових та слідчих ізоляторах). З іншого боку, вирішення питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту є виключною компетенцією суду, а тому в цьому аспекті судовий контроль за законністю має винятковий характер, а винесені рішення суду обов'язкові до виконання всіма учасниками кримінального процесу.

Підводячи підсумки, зазначимо, що застосування такого запобіжного заходу, як взяття під варту, має найбільшу кількість обмежень, зокрема: особа позбавляється особистої свободи, можливості вільно розпоряджатися своїм життям, відривається від роботи, сім'ї, що позбавляє можливості матеріально забезпечувати членів родини; відбувається процес озлоблення заарештованого, налаштування його проти правоохоронних органів; деякі заарештовані підпадають під вплив рецидивістів чи інших небезпечних злочинців; терплять знущання в місцях позбавлення волі, що може призвести до падіння моральних принципів заарештованого та завданню шкоди здоров'ю; набуття репутації злочинця тощо. А тому питання застосування такого суворого запобіжного заходу потребують приділення більшої уваги серед науковців та практиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Узагальнення Верховного Суду України від 01 липня 2010 року «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання та досудового слідства» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
2. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: [підручник]. / Є.Г. Коваленко, В.Т. Малярєнко. – [2-е вид., переробл. і доповн.]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 712 с.

3. Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 № 4 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
4. Пояснювальна записка від 03 вересня 2010 року до Законопроекту «Про внесення зміни до статті 155 Кримінально-процесуального кодексу України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
5. Законопроект Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2010 року, реєстраційний № 7084 «Про внесення зміни до статті 155 Кримінально-процесуального кодексу України» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
6. Маринів В. Конституційні гарантії забезпечення права людини на свободу й особисту недоторканість та їх реалізація в кримінально-процесуальному законодавстві України / В. Маринів // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1 (40). – С. 166–175.
7. Вісник Верховного суду України. – 2003. – № 3(37). – С. 6–10.
8. Назаров В.В. Організація взаємодії суду та прокуратури у кримінальному судочинстві / В.В. Назаров // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4. – С. 136–145.